חומה ומגדל: יישוב שקם ביום אחד

כיתה ג' | היסטוריה | 45 דק' | שיעור לפי מעגל הלמידה · מערך למורה

❓ איך אפשר להקים יישוב שלם בתוך יום אחד – ולמה היה צריך למהר?

עיגון בתוכנית הלימודים: כיתה ג', יחידה "היישוב שלי ויישובים אחרים במדינה" – אירועים ביטחוניים בתולדות היישובים; התיישבות ביטחונית – חומה ומגדל. (תכנית לימודים מולדת, חברה ואזרחות לבית הספר היסודי (כיתות ב'–ד'), משרד החינוך – המזכירות הפדגוגית, הפיקוח על הוראת גאוגרפיה ומולדת, חברה ואזרחות, תמוז תשפ"א / יוני 2021 – כיתה ג', מטרות היחידה "היישוב שלי ויישובים אחרים במדינה" וטבלת מוקדי ההוראה)

„טבלת מוקדי ההוראה של היחידה: "אירועים ביטחונים מיוחדים ביישוב (כוחות המגן – שומר, ההגנה והמחתרות; התיישבות ביטחונית – חומה ומגדל)". מטרה 4 של היחידה: "יכיר את סיפורי הראשונים כחלק מבניית הסיפור האישי והסיפור הקולקטיבי וכחלק מבניית הזהות האישית והחברתית"."

מטרות

מטרה מרכזית: התלמידים יסבירו שתי סיבות להקמת יישובי חומה ומגדל בתוך יום אחד, ויתארו את תפקיד החומה ואת תפקיד המגדל בהגנה על היישוב.

- התלמידים יקבלו בסימולטור החלטות להקמת יישוב וינמקו בכתב שתיים מהן.
- התלמידים ימלאו טבלה: חלק ביישוב – ממה נבנה – בשביל מה.
- התלמידים ינסחו במילים שלהם שתי סיבות למהירות ההקמה.
- התלמידים ישוו יישוב חומה ומגדל ליישוב שלהם היום: שני דברים דומים ושניים שונים.

ידע קודם: הרשות המקומית והיישוב שלי (שיעורי מולדת בכיתה ג'). · ציר זמן ושנים (עבר והווה).

מושגים: חומה ומגדל · התיישבות ביטחונית · מאורעות 1936–1939 · בנייה טרומית (מוכנה מראש)

חומרים: סימולטור התרחיש (מקרן / לוח חכם) · דף מקורות: תמונה היסטורית של הקמת יישוב חומה ומגדל (מתוך אתר מוזיאון חניתה או ארכיון ציבורי) · מקלות ארטיק, קרטון וחצץ או אורז לבניית דגם קטן (רשות) · דף השוואה: אז והיום

מהלך השיעור לפי שלבי מעגל הלמידה

1. פתיחת המעגל – איתור ידע קודם **6 דק'**	*מעוררים שאלה ומאתרים ידע קודם על הקמת יישובים.* 1. מציגה תמונה של יישוב חומה ומגדל (בלי כיתוב). שואלת: "מה אתם רואים? ממה עשויה החומה? בשביל מה המגדל?" 2. שואלת: "כמה זמן לוקח לבנות שכונה חדשה היום?" 3. מספרת: "לפני כ-90 שנה הוקמו בארץ עשרות יישובים – כל אחד בתוך יום אחד." ומבקשת לשער בכתב: "איך עשו את זה, ולמה מיהרו?" **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "היו הרבה אנשים", "בנו בתים קטנים מעץ". • תפיסה שגויה נפוצה: "בנו בתים מבטון כמו היום" ← תגובת המורה: "אפשר לבנות בית בטון ביום? נבדוק בהמשך ממה בנו."

2. התנסות **12 דק׳**	*מקבלים החלטות כמו מקימי היישוב ורואים את התוצאות.* 1. מסבירה את המצב בסימולטור: ״אתם קבוצת מתיישבים ב-1938. הקרקע נקנתה כחוק, ויש לכם יום אחד.״ 2. בקבוצות של 3–4: מחליטים יחד ורושמים נימוק לכל בחירה. (7 דקות) 3. עוצרת אחרי כל החלטה ושואלת קבוצה אחת: ״למה בחרתם כך? מה קרה?״ 4. קבוצה שלא הגיעה לסוף טוב מנסה שוב ובודקת מה שינה את התוצאה. 🕹️ **סימולטור:** יום אחד להקמת יישוב – הגיעו לסוף היום עם יישוב שלם ומוגן. (בעמוד השיעור באתר) **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: ״קודם החומה והמגדל – כדי להיות מוגנים בלילה.״ • תפיסה שגויה נפוצה: ״קודם נבנה בתים יפים ואחר כך חומה״ ← תגובת המורה: ״מה יקרה בלילה הראשון ליישוב בלי חומה?״
3. המשגה **10 דק׳**	*מן ההחלטות אל העובדות והמושגים, עם הדגמה של הסבר סיבה.* 1. מקרינה את קטע הסרטון (כ-1:40) ומבקשת לחפש: למה בנו מהר? ממה נבנו החומה והמגדל? 2. ממלאת עם הכיתה טבלה על הלוח: חלק ביישוב – ממה נבנה – בשביל מה (חומה: קירות עץ כפולים מלאים חצץ – הגנה מירי; מגדל: עץ, עם זרקור – תצפית ואיתות ליישובים השכנים; צריפים: חלקים מוכנים מראש – מגורים). 3. מסכמת עובדות: בשנים 1936–1939, בזמן מאורעות שבהם הותקפו יישובים ודרכים, הוקמו יותר מ-50 יישובים בשיטה זו; מהראשונים – תל עמל (היום ניר דוד) בדצמבר 1936, וחניתה במרץ 1938. 4. אני מדגימה הסבר סיבה בקול: ״סיבה ראשונה: היו מאורעות ותקיפות. כי בלי חומה היישוב לא מוגן בלילה, לכן סיימו את החומה והמגדל עוד באותו יום.״ 5. נעשה יחד: הכיתה מנסחת את הסיבה השנייה באותה תבנית – השלטון הבריטי הגביל הקמת יישובים, ולפי החוק העות׳מאני שעוד היה בתוקף אסור היה להרוס מבנה עם גג בלי צו בית משפט; לכן מיהרו להעמיד יישוב גמור. **מושגים:** חומה ומגדל – שיטה להקמת יישוב בתוך יום אחד: חומת הגנה סביב, מגדל שמירה באמצע וצריפים למגורים. · התיישבות ביטחונית – הקמת יישובים במקומות חשובים כדי לשמור על הקרקע ועל הדרכים ולהגן על התושבים. · בנייה טרומית – חלקים שמכינים מראש במקום אחר, ומרכיבים במהירות במקום הבנייה. 🎬 **סרטון:** כיתות: ד׳ מולדת – הקמת ישובים חומה ומגדל (מערכת שידורים לאומית – משרד החינוך) – youtube.com/watch?v=_LtrRpCBq1s **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: ״כדי להיות מוגנים כבר בלילה הראשון, וכדי שהבריטים לא יוכלו להרוס יישוב שכבר עומד.״ • תפיסה שגויה נפוצה: ״כי לא היה להם זמן״ ← תגובת המורה: ״למה לא היה זמן? מה היה קורה אם היו בונים לאט?״ **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • הסקה: למה דווקא חומה כפולה מלאה חצץ, ולא קיר עץ אחד?

4. יישום – ביצועי הבנה **11 דק'**	*עכשיו לבד: השוואה אז והיום.* 1. מחלקת דף השוואה: יישוב חומה ומגדל לעומת היישוב שלנו (מבנים, מי בונה, כמה זמן, ממה מגינים). 2. כל קבוצה משלימה את הטבלה וכותבת משפט מסכם אחד. 3. קבוצה שמסיימת מוקדם בונה דגם של חומה כפולה ממקלות וממלאת אותה באורז – ובודקת אם היא יציבה יותר מקיר אחד. 4. שתיים–שלוש קבוצות מציגות. **משימה:** השוו: מה דומה ומה שונה בין יישוב חומה ומגדל ב-1938 לבין היישוב שלכם היום? כתבו 2 דברים דומים ו-2 דברים שונים. **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "דומה: גם אז וגם היום יש בתים ואנשים שגרים יחד. שונה: אז בנו ביום אחד מעץ, היום בונים חודשים מבטון." • תפיסה שגויה נפוצה: השוואה של פרטים לא מהותיים ("אז לא היה טלפון") ← תגובת המורה: "איך זה קשור להגנה או לבנייה של היישוב?" **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • השוואה: במה ההגנה על יישוב היום שונה מההגנה ב-1938? מה דומה?
5. סגירת המעגל – רפלקציה והערכה **6 דק'**	*כרטיס יציאה, שאלון וסיכום.* 1. כרטיס יציאה: "כתבו שתי סיבות להקמת יישוב חומה ומגדל ביום אחד, ומה היה תפקיד המגדל." 2. מפעילה את השאלון. 3. מסכמת: "רבים מהיישובים שהוקמו כך קיימים עד היום, והם חלק מסיפור הקמת המדינה." **תשובות צפויות:** • תשובה צפויה: "לצפות למרחוק ולאותת עם הזרקור ליישובים השכנים." • תשובה חלקית: סיבה אחת בלבד ← המורה מסמנת לחיזוק בשיעור הבא. **שאלות מסדר חשיבה גבוה:** • העברה: איזה יישוב באזור שלנו הוקם בשיטת חומה ומגדל? איך נבדוק? 📝 **שאלון** (6 שאלות) **ורפלקציה** – בדף לתלמיד. 🎟️ **כרטיס יציאה:** כתבו שתי סיבות להקמת יישוב חומה ומגדל בתוך יום אחד, ומה היה תפקיד המגדל. • שתי סיבות: הגנה כבר מהלילה הראשון (מאורעות); העמדת יישוב גמור כדי שלא יפרקו אותו (הגבלות השלטון הבריטי / החוק) • תפקיד המגדל: תצפית ואיתות ליישובים השכנים

הלימה: מטרה – פעילות – עדות

החלטות מנומקות בסימולטור	התנסות: סימולטור "יום אחד להקמת יישוב" בקבוצות	רישום הנימוקים של הקבוצה + שאלה 6 בשאלון
טבלת חלקי היישוב	המשגה: קטע הסרטון וטבלה	הטבלה + שאלות 1, 3, 4
שתי סיבות למהירות	המשגה: הדגמת המורה – "סיבה ← כי ← לכן"	שאלה 2 בשאלון + כרטיס היציאה
השוואה אז והיום	יישום: דף השוואה	דף ההשוואה

התאמה לשונות

מתקשים	• טבלה עם תמונות לחלקי היישוב • תבנית "כי… לכן…" לניסוח הסיבות • בסימולטור: עבודה בקבוצה עם קורא/ת קבוע/ה

בינוניים	• סימולטור מלא עם נימוקים, טבלה ודף השוואה
מתקדמים	• דגם חומה כפולה ובדיקת יציבות מול קיר יחיד • לבדוק איזה יישוב באזור הוקם בשיטת חומה ומגדל ולספר את סיפורו

מחוון

- מנמק/ת בכתב שתי החלטות בסימולטור
- ממלא/ת נכון את טבלת חלקי היישוב ותפקידם
- מסביר/ה שתי סיבות למהירות ההקמה
- משווה אז והיום בשני דומים ושניים שונים מהותיים

רב-תחומיות

- מדע וטכנולוגיה: הנדסה ובנייה: בנייה טרומית (חלקים מוכנים מראש) וחומה כפולה ממולאת חצץ – בחירת חומר ושיטה לפי מטרה, כמו בתהליך תיכון.
- גאוגרפיה ומולדת: בחירת מקום ליישוב: נקודה גבוהה לתצפית וקשר עין עם יישובים שכנים – קשר בין מיקום לתפקיד.

תשובות השאלון: 1–א · 2–ב · 3–ג · 4–א · 5–ב · 6–ג

🗼 חומה ומגדל: יישוב שקם ביום אחד

שם _____ כיתה _____ תאריך _____

❓ איך אפשר להקים יישוב שלם בתוך יום אחד – ולמה היה צריך למהר?

🕹️ **בסימולטור: הגיעו לסוף היום עם יישוב שלם ומוגן.**
איזו החלטה הייתה הכי חשובה? למה?

_____

_____

🛠️ **משימה:** השוו: מה דומה ומה שונה בין יישוב חומה ומגדל ב-1938 לבין היישוב שלכם היום? כתבו 2 דברים דומים ו-2 דברים שונים.

_____

_____

_____

📝 שאלון

1. מהם שני החלקים שנתנו לשיטה את השם שלה?

◯ חומה ומגדל ◯ גשר ודרך ◯ שער ובאר

2. למה בנו את היישוב בתוך יום אחד?

◯ כי אהבו למהר ◯ כדי להתגונן כבר בלילה הראשון ולקבוע עובדות בשטח ◯ כי לא היו כלים

3. ממה נבנתה החומה?

◯ מבטון ◯ מאבנים גדולות ◯ מקירות עץ כפולים שמולאו בחצץ

4. בשביל מה השתמשו בזרקור שעל המגדל?

◯ לאיתות ולקשר עם היישובים השכנים ◯ לבישול ◯ לחימום הצריפים

5. באילו שנים הוקמו רוב יישובי חומה ומגדל?

◯ 1950–1948 ◯ 1939–1936 ◯ 1882–1880

6. מי עזר למתיישבים לבנות?

◯ חברת בנייה מחו"ל ◯ אף אחד ◯ מתנדבים מהיישובים הקרובים

🎟️ **כרטיס יציאה:** כתבו שתי סיבות להקמת יישוב חומה ומגדל בתוך יום אחד, ומה היה תפקיד המגדל.

_____

_____

🪞 רפלקציה

מה למדתי היום על הקמת יישובים לפני קום המדינה?

_____

איזו החלטה בסימולטור הייתה הכי קשה, ולמה?

מה דומה בין המתיישבים אז לבין האנשים ביישוב שלי היום?

מה עוד הייתי רוצה לדעת על היישוב שלי – מתי ולמה הוקם?

אני יכול/ה...	בטוח/ה	כמעט	עוד לא
אני יכול/ה לתאר מהו יישוב חומה ומגדל.			
אני יכול/ה להסביר למה הקימו את היישובים ביום אחד.			
אני יכול/ה לנמק החלטות בעזרת מידע היסטורי.			
אני יכול/ה להשוות בין יישוב מהעבר ליישוב שלי.			